

РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, СКОЄНИХ ПРОТИ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я. МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ

- § 1. *Поняття і криміналістична характеристика вбивств.*
- § 2. *Початкові та наступні слідчі дії при розслідуванні вбивств.*
- § 3. *Особливості розслідування деяких видів вбивств:*
 - 3.1. *Розслідування без трупа (зниклого);*
 - 3.2. *Розслідування з невпізнаним трупом;*
 - 3.3. *Розслідування з частинами розчленованого трупа;*
 - 3.4. *Розслідування дітовбивства.*
- § 4. *Розслідування заподіяної шкоди здоров'ю:*
 - 4.1. *Криміналістична характеристика;*
 - 4.2. *Початкові слідчі дії;*
 - 4.3. *Наступні дії і розслідування при виключних обставинах.*
- § 5. *Розслідування вбивств на замовлення:*
 - 5.1. *Загальна криміналістична характеристика вбивств на замовлення;*
 - 5.2. *Проведення окремих слідчих дій по збору доказів при розслідуванні вбивств на замовлення;*
 - 5.3. *Використання «психологічного портрету» потенційних виконавців вбивств на замовлення;*
 - 5.4. *Використання криміналістичної техніки й можливостей експертно-криміналістичних досліджень.*

§1. Поняття і криміналістична характеристика вбивств

Вбивство, згідно зі ст. 115 Кримінального кодексу України, належить до злочинів проти життя та здоров'я особи. У диспозиції цієї статті викладено, що **вбивство** – це умисне заподіяння смерті іншій людині.

Із літератури відомо, що вбивство належить до одного із найдавніших видів злочину. Згідно із законом, воно є найтяжчим злочином проти особи.

Розслідування вбивства, звичайно, являє собою значну складність, оскільки злочинці застосовують багато способів скоєння, маскування та приховування злочину, використовують різноманітні заходи протидії встановленню істини.

При вчиненні вбивства злочинець може діяти відкрито, в присутності оточуючих, і таємно, приховуючи чи намагаючись приховати як самі злочинні дії, так і їх результати.

Криміналістичною характеристикою вбивств визначено, що до найбільш поширених підстав для відкриття кримінальної справи належать:

- а) повідомлення про виявлений труп;
- б) заяви очевидців та потерпілих про вбивство;
- в) заяви осіб, що залишилися живими, чи від їх близьких;
- г) заяви про зниклих людей.

Вирішити питання про відкриття кримінальної справи в перерахованих випадках (крім зникнення) не являє собою особливої складності, хоча слід враховувати можливість смерті від нещасного випадку чи природних причин (хвороби, старості тощо, що з'ясовується під час огляду трупа).

Відкриттю ж кримінальної справи по факту зникнення людини повинна передувати детальна перевірка, в ході якої вживаються заходи по розшуку зниклого, і тільки після отримання даних про можливе вбивство відкривається кримінальна справа.

До криміналістичної характеристики вбивств входять типові дані про склад злочину, що визначають коло тих обставин, які необхідно довести в процесі розслідування. Отже, криміналістичною характеристикою складу вбивств необхідно встановити:

а) **об'єкт злочину** – хто жертва вбивства чи проти кого був спрямований злочинний намір; чи настала смерть потерпілого (якщо труп вбитого не знайдений); що стало причиною смерті – вбивство, самогубство, нещасний випадок, смерть з природних причин та ін.;

б) **об'єктивну сторону** – де було вчинено вбивство, чи виявлені його сліди; коли, яким способом і за допомогою яких засобів вчинено злочин; спосіб приховування вбивства; які кваліфікуючі обставини і обставини, що сприяли вчиненню злочину, та який збиток від злочину;

в) **суб'єкт** – хто вчинив вбивство; якщо вбивць декілька, то яка роль кожного з них; чи не володіє злочинець кваліфікуючими ознаками; чи досяг він 14-літнього віку;

г) **суб'єктивну сторону** – які мотиви і мета злочину, форма вини (прямий чи непрямий намір).

Частина друга статті 115 КК містить перелік кваліфікуючих ознак умисного вбивства, а саме:

- 1) двох або більше осіб;
- 2) малолітньої дитини або жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності;
- 3) заручника;
- 4) вчинене з особливою жорстокістю;
- 5) вчинене способом, небезпечним для життя багатьох осіб;
- 6) з корисливих мотивів;
- 7) з хуліганських мотивів;
- 8) особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку;
- 9) з метою приховати інший злочин або полегшити його виконання;
- 10) поєднане із згвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом;
- 11) вчинене на замовлення;
- 12) вчинене за попередньою змовою групою осіб;
- 13) вчинене особою, яка раніше вчинила умисне вбивство, за винятком вбивства передбаченого ст. 116–118 цього Кодексу.

Статті 116, 117, 118 ККУ закон виводить із переліку кваліфікуючих ознак і відносить їх до винятку при скоєнні вбивства. Тому стаття 116 КК має описову диспозицію, уже з описом основних ознак злочину, і викладена як умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло внаслідок протизаконної дії, знущання або образи з боку потерпілого.

Стаття 117 ККУ виділена окремо як умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини під час пологів або відразу після пологів.

У статті 118 ККУ вказано про умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця.

Стаття 119 ККУ має коротку, просту диспозицію, в ній немає складу необережного вбивства – закон говорить про вчинене вбивство через необережність і одразу санкція – карається обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.

Планування розслідування. На початковому етапі план розслідування вбивства нерідко складається тільки з переліку слідчих дій і оперативно-розшукових заходів. З числа типових обираються і конструюються найбільш вірогідні загальні версії. Розгорнутий план розслідування складається на базі вже отриманих доказів на наступному етапі. Після притягнення підозрілого в якості обвинувачуваного і його допиту у плані мають бути відображені дії з перевірки його свідчень і всебічного вивчення його особи.

§2. Початкові та наступні слідчі дії при розслідуванні вбивств

До початкових слідчих дій належать:

- а) огляд місця події (злочину);
- б) допит очевидців та інших свідків;
- в) проведення судово-медичної експертизи.

Їх можуть супроводжувати такі оперативно-розшукові заходи, як поквартирний чи побудинковий обхід, який організовується оперативним співробітником з метою виявлення свідків, переслідування злочинця, «прочісування» місцевості для виявлення важливих об'єктів, а також використання джерел оперативних даних та ін.

Частіше за все розслідування розпочинається з огляду місця події та трупа. Ця слідча дія дозволяє певною мірою з'ясувати наступні питання: яка подія відбулася і чи є вона злочином; чи є місце виявлення трупа місцем вбивства; якщо ні, то за якими ознаками можна судити про те, де було вчинено злочин; хто вбитий і коли; скільки було злочинців; яким шляхом вони проникли; яким шляхом залишили місце злочину; яким способом і з застосуванням яких засобів вчинено вбивство; яких заходів вжито для його приховання; що залишив злочинець на місці події; що забрав з собою; які сліди могли залишитися на його тілі, одязі, взутті, на знарядді злочину, транспортних засобах; які дані свідчать про особу злочинця, його мотиви; звідки можна було побачити чи почути те, що відбувалося на місці злочину та ін.

Зовнішній огляд трупа, який проводиться за участю судмедексперта, дозволяє судити про час смерті, місце вбивства, про те, чи перемішували труп, про спосіб і засоби спричинення смерті. Ці відомості частіше всього носять ймовірний характер, оскільки правильну відповідь на ці питання можна отримати лише за результатами судово-медичного дослідження трупа.

Неменш важливо вивчити обстановку і при відсутності трупа на місці виявлення слідів події. У цьому випадку дослідження обстановки повинно допомогти знайти відповіді на питання: що сталося насправді – вбивство, самогубство чи нещасний випадок; як ця подія проходила і чи немає в цьому випадку інсценування самогубства; які зміни в обстановці та сліди вказують на місцезнаходження трупа; коли сталася подія та ін.

Для з'ясування мотивів вчиненого вбивства дуже важливо виявити спроби інсценування способів маскування слідів злочину та спотворення картини події. Практиці відомі два види інсценувань події і мотивів вчинення злочину. У першому – інсценується самогубство, нещасний випадок чи смерть від природних причин. У другому – вбивство за такими мотивами, що можуть привести слідство на хибний шлях: імітується вбивство при згвалтуванні, з корисливих мотивів, з помсти тощо, чим приховується справжній мотив злочину.

Особа вбитого встановлюється: за документами; пред'явленням трупа для впізнання; перевіркою за обліком зниклих безвісті; за наявними в одязі трупа квитанціями; мітках на білизні та одязі тощо. Зовнішність невідомого трупа обов'язково описується за правилами словесного портрету, труп фотографується і дактилоскопіюється.

Огляд дозволяє отримати і деякі відомості про кількість та особи злочинців, зокрема за слідами рук і ніг, залишках куріння, за слідами від знарядь злочину. Іноді можна отримати інформацію і про професійні навички вбивці та його окремі звички.

На тілі підозрюваного, його одязі та взутті, предметах, що знаходяться при ньому, можуть залишитися сліди з місця *події*: сліди крові потерпілого, сліди сперми, частинки ґрунту, фарби, волокна деревини, тканин, волосся, інші мікрооб'єкти. Аналогічні сліди можуть бути на знаряддях злочину, використаних злочинцем, транспортних засобах. Тому до числа початкових слідчих дій відноситься освідування затриманого, підозрюваного – як слідче, так і за необхідності судово-медичне, залежно від питань, що виникли у слідчого.

Судово-медична експертиза вирішує наступні *питання*: яка причина і час настання смерті; які є пошкодження на тілі трупа, життєвого і посмертного походження; в якій послідовності вони завдавалися; яким знаряддям заподіяні пошкодження; чи може воно бути тим, що надане експерту; в якому стані знаходився потерпілий в момент нанесення йому пошкоджень; чи вживав потерпілий перед смертю алкоголь чи наркотики, що саме, в якій кількості, за який час до настання смерті. Зрозуміло, що перед експертом можуть бути поставлені й інші питання.

Якщо потерпілому, який залишився живим, заподіяні тілесні пошкодження, то він піддається судово-медичній експертизі з наміром визначення характеру і ступеня їх тяжкості, давності, типу знаряддя, яким вони вчинені, небезпеки пошкоджень для життя та наслідків для здоров'я.

Всі очевидці та інші свідки повинні бути по можливості негайно допитані. При допиті очевидців слід *з'ясувати*: хто вчинив вбивство, чи відома ця особа йому; за яких обставин було вчинено вбивство; яким способом; куди зник злочинець; де знаходився та що робив у момент вбивства очевидець; чи помітив його злочинець; чи знайомий очевидець з потерпілим; в яких відносинах з ним знаходився; як був одягнений потерпілий; які при ньому були предмети і чи не взяв злочинець що-небудь з них; що залишив злочинець на місці вбивства; де могли залишитися його сліди та ін.

При допиті інших свідків, які встановлюються безпосередньо на місці події, необхідно перш за все з'ясувати обставини скоєння вбивства та все те, що відбувалося потім *на місці злочину*: ким та за яких обставин був виявлений труп; чи змінювалася поза трупа, чи переміщували його; чи вносилися зміни

в обстановку місця події; ким та які саме; кого бачили на місці події до чи одразу ж після вбивства; де та за яких обставин бачили востаннє потерпілого живим; кого та на яких підставах підозрюють у вбивстві та ін.

Якщо потерпілий залишився живим, то за першої ж можливості він повинен бути допитаний. При цьому з'ясовується: коли та за яких обставин він став жертвою злочину; у зв'язку з чим він опинився на місці злочину; хто робив замах на нього; хто зацікавлений в його смерті та за якими мотивами; чи чинив він опір злочинцю, в чому він виражався та які сліди опору могли залишитися на тілі та одязі злочинця; хто міг бачити чи чути те, що відбулося та ін.

У тих випадках, коли доводиться допитувати помираючого, слід використовувати магнітофонний запис, проводити допит у присутності медичних працівників, разом із якими потім і оформляють протокол допиту. Особливо переконливий буде мати вигляд відеоманітофонний запис такого допиту.

Але до найбільш поширених слідчих дій відносять допит свідків, затримання та допит підозрюваного та обвинуваченого, обшук місць, з якими він пов'язаний, призначення різноманітних експертиз. Зрозуміло, можуть бути проведені і пред'явлення для впізнання, слідчий експеримент, арешт та виїмка кореспонденції та ін.

Коло свідків визначається особою потерпілого, версіями про мотиви і способи вбивства і про особу злочинця. Якщо припускається вбивство з корисних мотивів, слідчий повинен шляхом допиту родичів та друзів вбитого з'ясувати, чи мав потерпілий які-небудь цінності, які саме, хто міг знати про їх наявність, місце зберігання, з ким та в яких майнових відносинах знаходився вбитий, чи говорив про заповіт, на користь кого, хто претендує на спадщину тощо. При цьому слід встановити, чи не виконувалися в квартирі чи в будинку потерпілого незадовго перед вбивством які-небудь роботи, хто відвідував вбитого, як він відносився до людей (довірко, був насторожі, був товаришким або, навпаки, замкнутим). Якщо мотив вбивства незрозумілий, має бути встановлено, хто міг бути зацікавлений у смерті потерпілого, з ким у нього були неприязні або ворожі стосунки.

Допит обвинуваченого — одна з головних слідчих дій. До неї треба готуватися особливо ретельно, бажано скласти письмовий план допиту, систематизувати матеріали кримінальної справи, які мають до цього відношення.

Свідчення обвинуваченого у всіх випадках піддаються ретельній перевірці. Засобами такої перевірки служать зібрані по справі докази, очні ставки зі співучасниками, свідками, потерпілими, перевірка та уточнення свідчень на місці, проведення слідчих експериментів. Слід ретельно перевірити свідчення обвинуваченого, який зізнався у вбивстві. Відомі випадки, коли звинувачений бере усю вину на себе, применшуючи роль співучасників або взагалі приховує їх.

Нерідко головну роль для встановлення істини відіграє проведення судових експертиз, а саме: судово-медичних, біологічних, судово-психіатричних, судово-балістичних та ін.

§3. Особливості розслідування деяких видів вбивств

3.1. Розслідування без трупа (зниклого)

Розслідування по справі, відкритій у зв'язку зі зникненням потерпілого (без трупа) починається з ретельної перевірки цього факту. Вирішується питання, чи справді немає серед живих людини, про яку гадають, що її вже вбито. З цією метою проводяться відповідні оперативно-розшукові заходи та, в першу чергу, детально допитується заявник, у якого з'ясовується, коли востаннє бачили зниклого, де, з ким, за яких обставинах; як він був одягнений; які предмети, документи, цінні речі були при ньому на роботі, вдома; як він поведився останнім часом, чи не мав наміру виїхати і куди; його родинні та приятельські зв'язки; його прикмети та найважливіші анкетні дані; наявність та характер особливих прикмет, чи є у заявника його фотокартки, які підстави є у заявника припускати, що його немає серед живих, хто міг бути зацікавлений в його смерті та ін.

Після допиту заявника проводиться огляд житла зниклого, можуть бути обшукані квартири підозрюваних у вбивстві. Допитуються люди з оточення зниклого, вживаються інші заходи по виявленню трупа, що впливають з кримінальної справи.

3.2. Розслідування з невпізнаним трупом

При виявленні *невпізаного трупа* зусилля слідчого і органів дізнання на початковому етапі спрямовані на встановлення особи потерпілого, — в цьому головна складність розслідування подібних випадків. Особа потерпілого може бути встановлена *наступними способами*: дактилоскопуванням та перевіркою за криміналістичними обліками МВС; оглядом одягу трупа з метою виявити ознаки, які б свідчили про його власника; пред'явленням трупа та його одягу для впізнання особам, які можливо знали потерпілого за життя; перевіркою за картотекою осіб, які зникли безвісті, та зіставленням прикмет трупа з прикметами цих осіб; оглядом предметів, виявлених при трупі чи поряд з ним; експертним порівнянням рентгенограми осіб, які зникли безвісті; реконструкцією обличчя за черепом виявленого скелета для порівняння з фотознімками зниклого безвісті; публікацією фотознімка обличчя трупа в засобах масової інформації та ін.

3.3. Розслідування з частинами розчленованого трупа

При виявленні *частин розчленованого трупа* перш за все вживаються заходи з виявлення частин тіла, яких не вистачає. Потім проводиться судово-медична експертиза, на вирішення якої ставляться питання про належність цих частин одному трупу, як і коли було проведено розчленування, чи володіла особа, що розчленувала труп, навичками в анатомуванні трупів чи іншими специфічними професійними навиками.

Уважно оглядається пакувальний матеріал, в якому знаходилися частини трупа, детально допитуються особи, які їх виявили. Після встановлення особи загиблого подальше розслідування здійснюється в уже описаному порядку.

3.4. Розслідування дітовбивства

Трупи новонароджених зазвичай знаходять на пустирях, у лісі, у підвалах, на сміттєзвалищах, виявляють закопаними в землю, сніг, дістають з туалетів, водоймищ та в інших місцях. Мати дитини в подібних випадках, як правило, невідома і тому виникає підозра на насильницьку смерть немовляти. Насильницька смерть новонароджених нерідко пов'язана з так званим дітовбивством. Під *дітовбивством* (ст. 117 КК) розуміють вбивство матір'ю свого новонародженого немовляти одразу ж або невдовзі після пологів. Підставою для відкриття кримінальної справи про дітовбивство служить заява про виявлений труп новонародженого, про зникнення у матері новонародженої дитини. Новонародженим, з судово-медичного погляду вважається дитина, яка прожила не більше доби після народження. Під доношеністю розуміють нормальний стан вагітності – 9 місяців чи 280 днів.

При огляді трупа і місця його виявлення встановлюється, чи є сліди насильницької смерті, прикмети дитини та предметів, в яких знаходився труп.

Всі матеріали упаковки, одяг трупа та ті предмети, що знаходяться разом з ним, є речовими доказами, які підлягають вилученню.

Судово-медична експертиза трупа новонародженого вирішує, чи була дитина при народженні жива чи мертва, доношена чи недоношена і не життєздатна, скільки часу після пологів жила дитина та ін. При освідуванні підозрюваної встановлюється чи народжувала вона та як давно.

Її допитом з'ясовуються всі обставини вбивства, його мотиви, час та місце вчинення злочину.

§4. Розслідування заподіяної шкоди здоров'ю

Заподіяння шкоди здоров'ю – поняття, яке об'єднує ряд злочинів, які потрібно розрізнити між собою як за формою вини, так і за обставинами, а також за ступенем тяжкості наслідків, які настали. Згідно з Кримінальним кодексом до злочинів, які спричиняють шкоду здоров'ю, відносять: умисне тяжке тілесне ушкодження (ст. 121); умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (ст. 122); умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне в стані сильного душевного хвилювання (ст. 123); умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів необхідних для затримання злочинця (ст. 124); умисне легке тілесне ушкодження (ст. 125); побої і мордування (ст. 126); катування (ст. 127); і необережне тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження (ст. 128).

4.1. Криміналістична характеристика

Криміналістична характеристика злочинів цього роду відмічає, що кримінальна справа відкривається зазвичай за заявою потерпілих, їх родичів і знайомих, рідше – свідків-очевидців та повідомленням страхових організацій, куди потерпілий може з часом звернутись за страховою винагородою.

Справи про навмисне нанесення легкої шкоди здоров'ю відкриваються тільки за скаргою потерпілого, якому роз'яснюється, що справа може бути закрыта за перемир'ям сторін (ст. 125). У виключних випадках такі справи можуть бути відкриті прокурором, і тоді вже вони закриття за примиренням сторін не підлягають, а розглядаються в загальному порядку судом.

У ст. 121 та 122 КК міститься перелік обставин, що обтяжують відповідальність за умисне нанесення тяжкої та середньої тяжкості шкоди здоров'ю, в тому числі за вчинення цих посягань групою осіб, з метою залякування потерпілого або інших осіб, або вчинене на замовлення.

Найпоширенішими мотивами вчинення злочинів, що розглядаються, є хуліганські мотиви, національна, расова чи релігійна ненависть чи ворожнеча з корисливих мотивів або коли злочин вчиняється на замовлення чи через помсту.

Ознаки, які дають підстави відкрити справу, поряд з заявою потерпілого, можуть впливати з наданих ним медичних (історія хвороби, довідка лікаря), інших викриваючих винного документів, у тому числі магнітофонних записів, телефонних переговорів, що здійснювалися потерпілим за власною ініціативою.

По справам цієї категорії повинні бути встановлені:

1) *суб'єкт* – хто вчинив злочин, його співучасники та помічники у вчиненні злочину. За умисне нанесення тяжкої чи середньої тяжкості шкоди здоров'ю відповідальність настає з 14 років;

2) *суб'єктивна сторона* – мотиви і ціль злочину, форми вини, зокрема характер умислу – прямий чи непрямий;

3) *об'єкт злочину* – хто є потерпілим, у яких відносинах він знаходився з винним, чи відомо було йому про намір винного нанести шкоду його здоров'ю;

4) *об'єктивна сторона* – як, яким способом, коли та де була нанесена шкода здоров'ю потерпілому; які наслідки злочину; який ступінь нанесеної шкоди здоров'ю. У ст. 121 у загальній формі перераховуються ці наслідки: шкода, небезпечна для життя чи яка спричинила втрату будь-якого органу чи втрату органом його функцій, або переривання вагітності чи непоправне знівечення обличчя та ін. Тяжка шкода здоров'ю може бути заподіяна не тільки фізичним, але й психічним впливом на жертву. Ступінь його тяжкості визначається відповідно до Правил судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень. Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження, – говориться у ст. 122, – не є небезпечним для життя людини і не має за собою тяжких наслідків передбачених ст. 121, але таке, що спричинило тривалий розлад здоров'я або значну стійку втрату працездатності менш як на 1/3 (одну третину).

Практика свідчить, що розглянуті злочини дуже часто вчиняються на побутовому ґрунті і частіше в стані алкогольного сп'яніння, часто з особливою жорстокістю та знущанням над потерпілим. Великий процент вчинення таких злочинів належить молодим людям у віці 16–20 років з хуліганських мотивів.

Планування розслідування на початковому етапі повинно передбачати обов'язкове проведення таких слідчих дій, як допит та судово-медичне освідчування потерпілого, за необхідності – огляд місця події; затримання, освідчування та огляд одягу підозрюваного; можливе проведення обшуку його житла, огляд знарядь злочинів, якщо вони виявлені; детальний допит підозрюваного. Особливу увагу потрібно приділяти висуванню версії про суб'єктивну сторону злочину та виведенню із неї усіх наслідків.

4.2. Початкові слідчі дії

Розслідування починається, як правило, з допиту потерпілого, якщо він може дати свідчення. При допиті з'ясовується: за яких обставин та ким було нанесено йому шкоду, чи знайомий він з винним, якщо так, то в яких відносинах з ним знаходився, що могло бути приводом для нанесення шкоди здоров'ю, якими мотивами, на думку потерпілого, міг керуватися винний; чи були у нього співучасники, хто саме. Якщо винний не відомий потерпілому, то які ознаки його зовнішності та одягу, в чому була роль інших учасників злочинної групи, як вони зверталися один до одного тощо.

Якщо про надходження потерпілого повідомили з медичної установи, слідчий після прибуття туди з'ясовує у медичного персоналу обставини до-ставки потерпілого, допитує їх. Допитом того, хто чергував у приймальному відділенні та лікаря, який лікує, з'ясовує стан потерпілого.

На початковому етапі призначається судово-медична експертиза потер-пілого.

На вирішення експерта ставляться питання:

- 1) яка ступінь тяжкості нанесених потерпілому пошкоджень та заподіяна шкода його здоров'ю;
- 2) яка давність пошкоджень та яким знаряддям вони могли бути нанесені;
- 3) чи є ознаки неодноразового нанесення шкоди та які часові інтервали поміж ними;
- 4) чи небезпечний спосіб нанесення шкоди для інших (багатьох) осіб;
- 5) чи не знаходився потерпілий у момент посягання в беспорядному стані та чи міг він чинити опір та ін.

Якщо особа винного відома потерпілому або якщо він затриманий з ре-човим доказом на місці злочину, то проводиться його допит, у процесі якого з'ясовуються обставини нанесення шкоди та детально досліджуються моти-ви злочину. Одразу ж після цього проводиться огляд одягу підозрюваного та його судово-медичне освідчення з метою виявити ознаки злочину, сліди опо-ру потерпілого; оглядаються наявні знаряддя злочину.

Якщо виникає необхідність, проводиться обшук житла підозрюваного. Основна мета – виявити знаряддя злочину та дані, що дозволяють з'ясувати мотиви (щоденники, листи та ін.). При огляді місця події слід шукати пред-мети, які служили знаряддям злочину, сліди боротьби, наслідки нанесених потерпілому пошкоджень – плями крові, шматки одягу, частини предметів, що належать потерпілому (шматки парасольок, відірвані ручки сумок тощо).

На цьому етапі допитуються наявні свідки. Їх можна розділити на дві ка-тегорії: очевидці, які допитуються переважно про обставини злочину, та осо-би, які свідчать про взаємовідносини потерпілого та підозрюваного, що мо-жуть дати свідчення про розвиток та хід конфлікту поміж ними, про вислов-лені в адресу потерпілого погрози, про можливі мотиви злочину та про особу винного, якщо він не встановлений.

Основна мета оперативно-розшукових заходів на цьому етапі – встано-вити та затримати підозрюваного, якщо його особа невідома, встановити мо-тиви злочину.

4.3. Наступні дії і розслідування при виключних обставинах

Наступні дії проводяться залежно від того, чи встановлена особа винного за свідченням самого потерпілого або в процесі цього етапу розслідування.

У першому випадку продовжується пошук і допит свідків, з'ясування обставин та мотивів злочину; в другому – здійснюються ті слідчі дії з підозрюваним, які уже називались вище.

Від того, чи відомий потерпілому винний, залежить і коло свідків і характер допиту. При вчиненні посягання групою осіб у свідків слід з'ясувати все, що може характеризувати цю групу, а саме: розподілення ролей поміж учасниками злочинної події, їх прикмети, одяг, особливості спілкування один з одним та потерпілим та ін. Далі перед слідчим постає завдання з'ясувати, чи мала місце попередня змова співучасників, чи не є група організованим злочинним угрупованням, чи не вчинялися нею схожі чи інші злочини раніше. З цією метою разом з допитом затриманих слід провести перевірку за обліком органів внутрішніх справ, ознайомитися з орієнтуваннями про нерозкриті злочини аналогічного чи подібного характеру, а також з припиненими чи призупиненими кримінальними справами.

Розслідування нанесення шкоди здоров'ю при *виключних обставинах*:

- 1) у стані сильного душевного хвилювання (афекту);
- 2) при перевищенні меж необхідної оборони;
- 3) при перевищенні заходів, необхідних для затримання злочинця.

Основне завдання розслідування в першому випадку – встановити момент стану сильного душевного хвилювання при вчиненні злочину. Раптове сильне душевне хвилювання, згідно зі ст. 123 КК, може виникнути внаслідок насильства, знущання, тяжкої образи зі сторони потерпілого, інших його протиправних чи аморальних дій (бездій) чи створюваної ним тривалої психотравмуючої ситуації.

Встановлюють ці обставини лише шляхом ретельного допиту особи, що нанесла шкоду, свідків та потерпілого. Для визначення появи цього стану призначається судово-психіатрична експертиза.

Коли розслідується нанесення шкоди здоров'ю при перевищенні меж необхідної оборони, до основних завдань слідчого, крім перерахованих, також належать:

- 1) реальність та інтенсивність нападу;
- 2) допустимі межі необхідної оборони, чи достатні вони, щоб відбити напад;
- 3) у чому полягало перевищення меж необхідної оборони, чи розумів, усвідомлював той, хто оборонявся, про те, що перевищує ці межі, тобто діяв він умисно чи необережно.

Якщо мова йде про перевищення заходів необхідних для затримання злочинця, то з'ясовується:

- 1) особа злочинця, його спроможність та можливість чинити опір;

2) у чому виявився опір з боку злочинця, чи був він озброєний та чим саме, що свідчить про його намір застосувати засоби, які б перешкодили його затриманню;

3) у чому виражались дії по затриманню злочинця, чим вони були викликані, чи можна їх вважати відповідними діям злочинця;

4) чи можна було затримати злочинця, не перевищуючи необхідних для цього заходів.

У всіх трьох випадках обов'язково проводиться судово-медичне освідчення потерпілого; крім того, в першому випадку може бути проведена судово-психіатрична чи судово-психологічна експертизи підозрюваного. В основному перед експертом ставлять питання: чи є відхилення в його психіці; чи схильний до насильства, сексуальних збочень та ін. При наявності обґрунтованих припущень перед психіатричною експертизою може бути поставлене питання про *осудність* підозрюваного.

§5. Розслідування вбивств на замовлення

5.1. Загальна криміналістична характеристика вбивств на замовлення

На стан криміногенної ситуації у державі негативно впливають умисні вбивства на замовлення та злочини, вчинені на ґрунті протистоянь між організованими злочинними угрупованнями, які у переважній більшості скоюються загальнонебезпечним способом з використанням вогнепальної зброї та вибухівки.

До розкриття вбивства на замовлення залучається значна кількість особового складу працівників органів внутрішніх справ, СБУ, прокуратури, оскільки ці злочини є найбільш резонансними, бо їх жертвами стають державні посадові особи, депутати різних рівнів, інші посадові особи, журналісти, бізнесмени та ін.

Занепокоєння викликає той факт, що практично у всіх випадках при вчиненні вбивств використовується вогнепальна стрілецька зброя та вибухові пристрої.

Появу в Україні цих злочинів зумовили економічна криза, безладдя з приватизацією майна, недосконалість чинного законодавства, насамперед у фінансово-кредитній, банківській і комерційній діяльності, перекося у встановленні ринкових відносин, зрощення криміналітету з підприємцями, органами влади й управління, розповсюдження рекету, отримання великих прибутків від кримінальної діяльності, безконтрольність за відмиванням бруд-

них грошей та ін. Ці та інші причини зумовили активізацію боротьби організованих злочинних угруповань за розподіл сфер впливу прибутків, що призвело до розповсюдження такого явища, як вбивства на замовлення.

Відомо, що при розслідуванні злочину будь-якого виду, в тому числі і вбивства на замовлення, перш за все необхідно встановити і довести всі обставини, без яких неможливо здійснити точну юридичну кваліфікацію скоєного та визначити справедливе покарання.

Щодо питання вбивства на замовлення, то тут потрібно найперше з'ясувати предмет доказування по кримінальній справі, а потім низку суттєвих обставин. Зокрема, це, перш за все, факт насильницької смерті певної людини, яка заподіяна іншою особою. При цьому, матеріали справи повинні переконувати в тому, що смерть не є наслідком хвороби, старості, нещасного випадку або самогубства та ін.

З матеріалів кримінальних справ, порушених за фактами вчинення вбивств на замовлення та вбивств на ґрунті протистоянь між організованими злочинними угрупованнями випливає, що більшість із них вчинялась у ранковий (з 6:00 до 10:00) та у вечірній (з 18:00 до 22:00) періоди доби. У першому випадку жертвами найманих вбивць ставали переважно бізнесмени, підприємці, представники органів влади, що було пов'язане, перш за все, з чіткою регламентацією робочого дня і системою часових інтервалів по виходу на роботу. У другому ж випадку жертвами вбивств на замовлення частіше були представники злочинного світу (лідери та члени організованих злочинних угруповань, кримінальні авторитети, представники тіньового бізнесу тощо). Вважається, що саме вечірній період доби для вказаних осіб був, так би мовити, «робочим», тому всі «розбірки» проходили саме тоді.

Місцем вчинення цих злочинів, як правило, були громадські місця або місця проживання потерпілого (під'їзди житлових будинків, двори, квартири потерпілих). Значна кількість злочинів визначеної категорії вчинялась також на автомобільних шляхах або на стоянках біля власних автомобілів потерпілих.

Цим злочинам притаманний відкритий зухвалий напад на жертву. Спосіб вчинення злочину частіше характеризується як небезпечний для життя інших людей. Це відкритий напад на потерпілого з використанням автоматичної або ручної зброї (гранатометів, автоматів, гвинтівок, пістолетів, револьверів, ручних гранат тощо) в громадських місцях; використання в якості знаряддя злочину потужних вибухових пристроїв або речовин. Мали місце випадки ведення стрільби по жертві на ураження з великої відстані або використання короткоствольної стрілецької зброї з приладами безшумної стрільби тощо. У всіх випадках знаряддя злочину використовувались вбивцями з максимальним ефек-

том щодо заподіяння смерті потерпілому. Отож, у більшості випадків стрілянина велась в життєво важливі органи (голову, черево, груди), інколи з засотуванням так званих «контрольних» пострілів.

Часто спостерігається зв'язок між метою, яку переслідували злочинці при вчиненні вбивства, та вибором місця нападу. Наприклад, якщо злочин було вчинено у громадському місці при наявності великої кількості людей (очевидців злочину), з використанням автоматичної вогнепальної зброї, то ймовірно, що це вбивство було замовлене та організоване особою, яка мала великі матеріальні кошти. Додатковою ж метою заміру на цей злочин було прагнення його замовника залякати інших конкурентів, помститися потерпілим, довести в злочинному середовищі своє право на лідерство.

Зазначене є суттєвим для організації планування початкових та подальших слідчих дій тому, що вказує не тільки на спосіб вбивства, але й на бажання замовника здійснити вплив на громадську свідомість, тобто бажання залякати не тільки своїх конкурентів, а й інших громадян, довести своє зневажливе ставлення до правоохоронних органів. А таке може дозволити собі лише впливова фігура в кримінальному середовищі, або в середовищі тіншової економіки. На кожній адміністративній ділянці такі особи відомі. Отже, є можливість завдяки способу вбивства вже на початковому етапі розслідування цього злочину визначитись із колом найбільш ймовірних його замовників або ініціаторів. Саме такі способи вчинення вбивств на замовлення спостерігалися в період активного перерозподілу злочинних сфер впливу в середині та в кінці 90-х років ХХ століття.

Виконавцями таких злочинів, як правило, були члени організованих злочинних угруповань, які мали хороші навички володіння стрілецькою автоматичною зброєю.

У випадку, коли злочин вчинявся без очевидців з використанням злочинцями пристроїв безшумної стрільби, можна вважати, що вбивство було вчинене лише з метою фізичного усунення неугодної людини. Резонанс при цьому ініціатор злочину вважав непотрібним. Частіше за все такі злочини вчинялися в комерційних колах, виконавцями яких виступали наймані вбивці із злочинних угруповань, які надавали замовникам так звану кримінальну «кришу».

Окрім зазначених способів вчинення вбивств на замовлення, такі злочини могли вчинятися і з метою підкорення своїй злочинній волі незговірливих конкурентів. У такому разі об'єктом злочину ставало не життя небажаної особи, а будь-кого із його близького оточення (родичі, діти, друзі тощо). Такі вбивства частіше вчинялися з особливою жорстокістю або із зникненням безвісти особи.

5.2. Проведення окремих слідчих дій по збору доказів при розслідуванні вбивств на замовлення

Приведена вище характеристика предмету доказування вбивств на замовлення дозволяє сформулювати і деякі пріоритетні напрямки щодо збирання, дослідження та оцінки доказів, а також профілактики зазначених злочинів.

Як свідчить практика, якість розслідування зростає, якщо створити на початковому етапі розслідування вбивства на замовлення не одну, а декілька слідчо-оперативних груп за кількістю місць, де до вбивства перебував потерпілий (місце його мешкання, роботи, тимчасового перебування тощо). Далі ці групи потрібно одночасно направити на вказані місця, де потерпілий міг залишити інформацію, яка б могла становити слідчий інтерес. Огляд місця події та зазначених місць треба по можливості проводити в один час, що дозволяє в мінімальний термін зібрати максимальну кількість даних.

Досвід розслідування кримінальних справ, пов'язаний із вбивствами на замовлення, свідчить, що при виявленні джерел ідеальної інформації (очевидців та свідків вбивств) особливу увагу слід звертати на неповнолітніх свідків або очевидців (12-16 років). Завдяки властивостям психіки людини в цьому віці, вони більш ніж дорослі, схильні вступати до контакту з правоохоронними органами, особливо при розгляді злочинів, які мають великий резонанс.

Особливої уваги під час пошуку доказів у ході доказування вбивств на замовлення потребує застосування нетрадиційних методів, а саме використання в ході оцінки доказів так званих знакових властивостей слідів (тобто не самих слідів як доказів, а тієї інформації, яку вони несуть про об'єкт слідотворення), що знаходяться на місці злочину. Ці властивості здібні виступати засобом відокремлення події, що розслідується, від інших подій. Тобто інформація, що несе на собі сліди злочину, спроможна без застосування будь-яких спеціальних знань, з перших кроків роботи на місці події слідчо-інформативної групи, вказати спеціалістам на характер вбивства (замовне вбивство чи ні). Наприклад, у багатьох методиках розслідування вбивств на замовлення вказані основні ознаки цього злочину. Так, Б. П. Тимошенко, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та інші автори вказують на такі ознаки вбивства, як використання автоматичної ручної стрілецької зброї та вибухових пристроїв, залишення знарядь злочину на місці його вчинення, велику кількість ушкоджень у життєвоважливі органи потерпілого, відкритий характер злочину, зневажливе ставлення до правоохоронних органів (знакові властивості інформації) тощо. Приходячи до такого висновку, вони не спиралися на висновок експертів або на результати інших слідчих дій, а зробили висновок про замовний характер вбивства саме виходячи із інформації, яку містять в собі ознаки місця події, спосіб скоєного вбивства тощо. Тобто, важлива інформація може

бути отримана завдяки знаковим властивостям слідів (особа потерпілого, знаряддя злочину, спосіб нападу та приховання слідів) і особистому досвіду слідчого в обізнаності механізму вчинення саме таких злочинів. Слідчі на місці події, завдяки своїй досвідченості щодо основних ознак вбивств на замовлення, можуть швидко встановити характер події, що сталася, і визначити основні заходи по проведенню початкових слідчих дій, кваліфікації злочину та побудові версій. Такий підхід може суттєво скоротити значний відрізок часу, який необхідний для розкриття та розслідування злочину.

5.3. Використання «психологічного портрету» потенційних виконавців вбивств на замовлення

Доказування по справі може відбуватися також і за допомогою розробленого «психологічного портрету» як виконавця вбивства на замовлення, так і самого замовника вбивства. Нині цей вид криміналістичної моделі прийнято відносити до одного з різновидів криміналістично-розумових моделей. Під «психологічним портретом» злочинця, який розшукується, необхідно розуміти складну, багатогранну інформаційну систему відомостей як про психологічні, правові, соціально-демографічні, так і про криміналістичні ознаки, які згодом матимуть особливо важливе значення при виявленні та ідентифікації особи. На відміну від словесного портрету опису зовнішніх ознак людини, психологічний «портрет» відбиває внутрішні психологічні ознаки та ознаки її поведінки під час підготовки та вчинення злочину і після закінчення скоєного злочину. Ознаки, які підлягають встановленню відносно потерпілого є дуже важливими також і для встановлення особи обвинуваченого. Звертаючись до *психологічного портрету виконавця вбивства на замовлення* слід відзначити, що для нього притаманна *обов'язкова належність до членів ОЗУ (організованого злочинного угруповання)*, рідше – осіб, визнаних особливо небезпечними рецидивістами або кілерів-одинаків. Частіше вік виконавців цих злочинів становить від 20 до 30 років і більшість з них раніше до кримінальної відповідальності не притягувались. У кримінальних угрупованнях вони займають особливе становище, частіше ніж інші мають справу з вогнепальною зброєю, мають хорошу фізичну форму. За характером – стримані, сміливі, не зловживають алкогольними напоями та наркотиками. Багато з них в минулому були спортсменами.

Особливу увагу привертає до себе і портрет замовника вбивства. Як правило, такі особи належать до керівного складу тіньової економіки, корумповані чиновники, злодії «в законі», лідери ОЗУ та інші авторитети злочинного середовища. Зовнішньо ці люди визначаються високою амбіційністю, прагненням до влади, аморальною поведінкою, жадібністю та боязливістю. Як

правило, вони мають великі матеріальні кошти і спроможні оплатити організацію вбивства на замовлення.

При надходженні до правоохоронних органів інформації про розв'язання конфлікту між ОЗУ або представниками тіньової економіки слід негайно активізувати роботу з попередження інциденту. Такі заходи здійснюються, наприклад, шляхом затримання членів ОЗУ на стадії приготування до вбивства (спробі придбання вогнепальної зброї або за зберігання зброї чи боєприпасів). Інколи доцільно накладати арешти на рахунки потенційних замовників зазначених вбивств.

У разі затримання злочинців, слід ретельно ознайомитись з їх документами, здійснити їх визнання, визначити їхні особисті зв'язки тощо.

За допомогою вивчення характеристики обвинувачених, свідчень свідків, потерпілих визначають кримінологічні риси затриманих співучасників злочину (агресивність, жорстокість тощо).

Важливим завданням слідчого є доказування вини обвинуваченого та наявності прямого наміру на вбивство. Тому в справі повинна бути достатня кількість доказів.

Крім всіх названих вище обставин, які підлягають доказуванню по справі, треба з'ясувати ті, що пом'якшують або обтяжують вину співучасників вбивства на замовлення. Потрібно відзначити, що за даною категорією справ обставини, які пом'якшують вину співучасників, зустрічаються досить рідко, хоча при цьому залучається активна допомога обвинуваченого до розслідування і викриття інших співучасників злочину. Обтяжуючі вину обставини передбачені статтею 67 КК України.

З предметом доказування тісно пов'язане завдання щодо встановлення причин та умов, які сприяли вчиненню злочинів даної категорії. Слідча практика свідчить, що їм сприяє низка суттєвих обставин: надходження кримінальної зброї до України з країн близького та дальнього зарубіжжя, слабка охорона об'єктів дозвільної системи та недостатня охорона посадових та приватних осіб. Але наявність охорони у потерпілого не сприяє ефективному відбиттю нападу і його захисту. Вірогідність вбивства жертви залишається дуже високою тому, що злочинці також адекватно реагують на посилення охорони об'єкту і все ж таки досягають поставленої злочинної мети. Так, із матеріалів кримінальних справ випливає, що смертельним фіналом закінчується 60% замахів, поранення різного ступеня отримують близько 7%, в 14 % випадків особи, які охоронялися, залишилися непошкодженими.

5.4. Використання криміналістичної техніки й можливостей експертно-криміналістичних досліджень

Недостатній рівень розкриття вбивств політичних діячів, посадових осіб, бізнесменів у значній мірі пов'язаний з дефіцитом пошукової інформації, неповнотою обліків оперативно-розшукового призначення за справами цієї категорії та певною недосконалістю чинного кримінально-процесуального законодавства, а саме, відсутністю в ньому норми, яка б регламентувала використання в якості доказів даних, отриманих непроцесуальним шляхом, наприклад, із використанням технічних засобів.

Вбивство на замовлення завжди готувалось та скоювалось таємно, що виступало для співучасників злочину однією із головних форм приховування слідів. Тому виявити ініціатора вбивства на замовлення, доказати його вину в процесі здійснення слідчих дій дуже важко. Для фіксації злочинних дій співучасників цього злочину необхідно активніше застосовувати всі наявні можливості по збиранню, закріпленню та дослідженню інформації криміналістичними та іншими спеціальними засобами, які перераховано у ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Постає питання про використання результатів застосування технічних засобів фіксації інформації в якості доказів за порушеними пізніше кримінальними справами.

У науковій літературі з цього приводу висловлюються різні точки зору. В. М. Тертишник, С. В. Слінько на підставі п.1 ст. 10 зазначеного закону наполягають, що це неможливо, тому що в КПК України досі відсутня норма, яка передбачала б використання в якості доказів непроцесуальні джерела. Т.М. Мірошниченко з цього приводу наголошує, що процесуальною є тільки та інформація, яка одержана в ході проведення слідчих дій. Що ж до інформації про злочин, одержаної органами дізнання в ході оперативно-розшукових дій або одержаної громадянами, установами і організаціями (результати застосування фотозйомки, відео і звукозапису), то вона не може бути процесуальною.

Принципово інакше вирішують цю проблему в розвинутих країнах Заходу. Наприклад, в США за законом «Щодо контролю за діяльністю іноземних розвідок» від 25 жовтня 1973 року, статутом ФБР, затвердженим в 1908 році, а також Правилами кримінального судочинства Пенсільванії копії та записи відомостей, отримані в результаті використання підслуховуючих електронних пристроїв, залучаються до справи.

Про необхідність використання в боротьбі із злочинністю технічних засобів зазначених і в ст. 10 Керівних принципів щодо попередження організованої злочинності і боротьбі з нею, прийнятих на Восьмому конгресі ООН, де

мова йде про те, що надійним та ефективним засобом є перехоплення повідомлень з телекомунікаційного зв'язку та використання електронного спостереження, але за умов додержання прав людини.

Із Закону «Про боротьбу із організованою злочинністю» в Австрії впливає, що на його підставі в австрійському КПК впроваджуються норми, які дозволяють застосування «особливих заходів розслідування організованих злочинів». Це стосується особливо таких заходів як «оптичне спостереження за помешканнями», «спостереження та широкомасштабне прослуховування», «растровий розшук» (використання широкої мережі інформаційних даних). Але для всіх випадків здійснення спостереження за особою, яка підозрюється у вчиненні тяжкого злочину, повинна мати місце обґрунтована підозра. Для застосування іншого оперативного заходу спостереження за особою, що підозрюється у вчиненні злочину, тобто встановлення в громадських місцях так званих «відеопасток», надається спеціальний дозвіл за клопотанням прокурора, слідчого, судді. Дані, які були оперативно отримані за допомогою таких засобів, є в суді доказами.

Пленум Верховного Суду України у п. 22 постанови від 1 листопада 1996 року «Про застосування Конституції при здійсненні правосуддя» звертає увагу на необхідність розширення повноважень органів дізнання по збиранню доказів. Листом № 16-1-96 від 19 листопада 1996 року ВС запровадив «Тимчасовий порядок розгляду матеріалів про дачу дозволу на проникнення до житла чи до іншого володіння особи, накладання арешту на кореспонденцію і вилучення її в поштово-телеграфних установах та зняття інформації з каналів зв'язку (телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції)». У схожих випадках результати ОРД можуть розглядатись в суді як докази. Доречі, Пленум Верховного Суду Російської Федерації у постанові №8 від жовтня 1995 року дав з приводу цього пряму вказівку.

М. В. Салтевський, розглядаючи перспективу використання криміналістичної техніки у боротьбі із корупцією вказує на те, що фотозйомка, відеозапис, звукозапис є об'єктивними засобами фіксації інформації, які констатують факти незаконних угод, змови сторін, фактичного передавання, переказування грошей, надання послуг тощо. Автор пише: «необхідність розширення доказової бази засобами використання оперативних джерел цілком обґрунтована і процесуально виправдана, оскільки вона ставить його в один ряд з процесуальними джерелами доказів, якими є свідки, потерпілі, обвинувачені та інші учасники процесу.

Відео-, кіно-, фото- та аудіозаписи – це джерела, сформовані матеріальним відображенням і є об'єктивними, оскільки вони виникають внаслідок безпосередньої (механічної, фізичної, технічної або біологічної) взаємодії. Така інформація доступна для стороннього сприйняття суб'єктом і може бути

відтворена технічними засобами на матеріальних носіях у вигляді відеограм, фотознімків, фонограм, дискет тощо.

Т. М. Москальова з цього приводу зазначає, що немає різниці, як знімок потрапив до слідчого (шляхом обшуку, в ході слідчого огляду або був висланий анонімно чи органом, який здійснює законну оперативно-розшукову діяльність). Такий фотознімок при виникненні питання щодо його правдивості може підлягати огляду, служити об'єктом впізнання або експертного дослідження. Використання такого матеріального об'єкта, в якості речового доказу не може мати ні юридичних, ні моральних перепон.

Необхідно, щоб суб'єкту кримінально-процесуального доказування було відомо, за допомогою яких технічних засобів, коли, в якому порядку та за яких умов отримувались результати оперативно-розшукової діяльності, що використовуються в процесі доказування.

Отже, є підстави стверджувати, що джерела інформації, на яких технічними засобами зафіксовано факти реальної дійсності, є достовірними, тому що вони відображаються об'єктивними засобами. Для введення їх у процес доказування слідчий повинен зафіксувати надання матеріальних джерел, оглянути їх, призначити необхідні експертизи і прийняти рішення для визнання їх речовими доказами.

Відомість про характеристики технічних засобів, порядок та умови їх застосування в ході оперативно-розшукових заходів надає гарантію встановлення об'єктивного зв'язку фотознімків, копій, зліпків тощо з обставинами та фактами, які підлягають доказуванню. Відсутність зазначених даних не дозволяє перевірити в процесі доказування походження предметів, отже, встановити відповідність речових доказів.

Практикою напрацьований багатий досвід використання можливостей експертиз з метою перевірки достовірності доказової інформації, отриманої за допомогою технічних засобів. Відсутність ознак фальсифікації запису на магнітній стрічці, ідентифікацію засобів відео- та звукозапису, дослівний зміст фонограм, ідентифікацію особи за голосом проводить відео-фоноскопічна експертиза. Факт фотомонтажу при отриманні фотознімків, тип фотоапаратури й фотоматеріалів, конкретний фотоапарат та засіб фотодруку встановлюються фототехнічною експертизою. Ідентифікація особи за її фотозображеннями проводиться криміналістичною портретною експертизою. Почеркознавчі експертизи, експертизи технічного дослідження документів надають додаткову інформацію, яка зафіксована в рукописах, бланкових документах, підірваних паперових грошах тощо.

Такий підхід щодо вирішення проблеми отримання додаткових джерел доказової інформації обґрунтовується наступними перевагами: по-перше, перспективою поліпшення реальної безпеки свідків, потерпілих і інших учас-

ників процесу доказування вбивств на замовлення; по-друге, перспективою розширення спілкування правоохоронних органів з громадськістю (коли кіно-, відео-, фото- та аудіозаписи, які містять фактичні дані про підготовку або вчинення вбивств на замовлення, можна буде використовувати в якості доказів, навіть якщо вони надійшли до правоохоронного органу анонімним або іншим конфіденційним шляхом); по-третє, перспективою надання правоохоронним органам ефективного засобу боротьби з особливо небезпечними злочинами проти особи та держави.

Контрольні запитання та завдання для самоперевірки

- Розкрийте поняття і дайте криміналістичну характеристику вбивства.
- Дайте характеристику початковим слідчим діям.
- Що потрібно розуміти під поняттям «наступні слідчі дії»?
- Обґрунтуйте особливості розслідування по справам, відкритим у зв'язку:
 - із зникненням потерпілого (без трупа);
 - з виявленням невпізаного трупа;
 - з виявленням частин розчленованого трупа;
 - дітовбивством.
- Дайте криміналістичну характеристику розслідуванню у зв'язку із спричиненням шкоди здоров'ю.
- Дайте загальну криміналістичну характеристику вбивства на замовлення.

Література до теми: див. список рекомендованої літератури за п./№ (1, 2, 3, 9, 18, 23, 24, 31, 33, 34, 35, 37, 42, 48, 49).